

ւաղ որ վեց շաբաթ հազիւ) երջանիկ յուսախաբութիւնը կրեցինք իր մէջ չգտնելու ուսուցիչը չոր ու ցամաք, խիստ և չափազանց լուրջ, ինչ որ ասպարէզէն ուսուցչի մը դասական յատկանիշները կը թուան։ Դասասարկը իր շախտատանեան կապող միջնադռնէն երբ կը մտնէր ներս, ան իր հետ կը բերէր կեանք, կատակ, կորով։ Դասական ընտելքները, ներկայի, բացակայի խնդիրները կը մոռցուէին պահ մը, կուտակներու այն յորդումին մէջ, որու ջերմութեամբ կը գեղուր դասասարկին արգէն իսկ տաք մթնոլորտը։ Ու երբ կ'անցնէր դասին, քանի մը վայրկեաններու սահմանը կը բաւէր որ ան մէկդի ձգէր դասագիրքը ու վերանար անկէ դէպի իր կեանքը, իր կիսնքը բազմափորձ, լի՝ շօշափելի և ցըցուն ճշմարտութիւններով։ Աւ զանոնք կը պարպէր մեզի, տալու այն գերազոյն չըրճուանքով, որ իրեն նման անձնուէրներու միայն ինկած է զգալ։

Ու, իր խօսքին հմայքին ներքեւ, կ'անգիտանալիք յաճախ վայրկեաններու վազքը։ Իր շունչով օրհնեալ այդ դասասարկը, ուր ձանձրոյթն ու հողի ջամբաքութիւնը չէին նստած երբեք, շատ բան ունէր մեր մէջ կերտելիք։

Վախ որ վեց շաբաթներ միայն . . .  
Վերջին անգամն էր — չգիտակցուած վերջին մը — երբ գուրս կ'իջլէինք իր դասարանէն, վերի ութերուն հետ այս անգամ։ Կրտսերի հանգամանքս կը ստիպէր զիս ըստպանել մեծերու անցքին, զոնէն գուրս։ Ու այդ միջոցին, չեմ գիտիր թէ ինչու — նախազգացումով՝ կը արդեօք — մասնաւոր ուշով կը դիտէի զինքը, որ յիցած իրմէ անբաժան գաւազանին (ոտքի արկածն էր պատասխանատուն), շալը ուսուցչի նեւտած, իր գէմքի ոսկի փայլումը կը հետեւէր խրաքանչիւրիս գուրս անցնելուն։ Անհուն էր այդ փայլումը, և ես գեւ կ'ուզէի ըմպել այդ անհունէն . . .

Իր շունչով օրհնեալ այդ դասասարկը . . .

Բայց աւա՞ղ որ վեց շաբաթներ միայն։

\* \* \*

Յիշատակիդ սրբութեան առջև, Սըրբազան Հայր, ծուներ ենք դրած չորսս, քու վերջին ձեռնասուններդ մատաղ։ Մահուան կամքը արգիլեց մեզ քեզի գեւ և աշակերտելէն։ Բայց այդ օրհնեալ վեց շաբաթները, վստահ եղի՞ր, ո՞վ սրբազան հոգի,

## ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ՀՈԳԵԼՈՅՍ Տ. ԹՈՐԳՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԷԷՆ(\*)

Բախտը չվճակեցաւ ինծի մօտէն ճանչնալու Հորդոյ Տ. Թորգոս Պատրիարքը։ Առաջին անգամ իրեն հանդիպեցայ այն թէյասեղանին որ իրեն ի պատու տրուեալեցաւ Փարիզի մէջ, երբ, Եգիպտոսի Առաջնորդ, Ֆրանսա եկած էր իր առողջութիւնը դարմանելու։ Ինքն էր որ ինձ յիշեցուց սակայն թէ մեր անուշագին ծանօթութիւնը շատ կանուխէն սկսած էր, գրեթէ կէս դար առաջ, Կ'երևայ որ Արմաշի վանքը կատարած մէկ ճամբարդութեան առթիւ մեր Հայրենիքին մէջ հրատարակած յօդուածներէս մէկուն խորքը, նկարագրի էի արեղայ մը որուն մեծահաւատ ջերմեւանդութիւնը և աղօթմամտոյց երկրպագութիւնը Աստուածածնի պատկերին առջեւ, ուշադրութիւնս գրաւէր էին խորապէս։ Թէյասեղանէն յետոյ, Սրբազանը անդրադարձաւ այս գրուածքին զոր մոռցր էի անշուշտ, և յայտնեց թէ ինք և իր ընկերները, վայրը և Ժամը ճշդելով, գտնէին որ նկարագրուած պատանի արեղան ինքն էր։

Իբր գրչի եղբայրներ, իբր լիճեր նոյն հրաքիներ, շուտով մտերմացանք իր Փառիզ ընդհանրական կարճ տեւողութեան միջոցին։ Իրեն համար ալ արտայայտութեան ձեւը, ոճը, պաշտամունք մըն էր, և բուն բառին կամ որակականին կիրարկումը՝ մշտնադրութեան մշտական առարկայ մը։ Երբ իրեն յիշեցուցի թէ թէյասեղանին ատեն իր արտասանած ճառին մէջ ի՞նչ քան ըմբռններ էի իր գործածած անաբնական

բառեցին մեր մէջ դնելու հիմը այն չէնք, զոր կը ձգտէի կառուցանել։

Ու այժմ, կ'ուխտենք, յիշատակիդ առջև, բարձրացնել այդ կառոյցը, ընդհատուած այս աշակերտութիւնը փոխակերպելով յաւերժական աշակերտութեան մը՝ քեզ մով մարմնացած մեր խաչալին։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍՐԿ. ԱՇԾԱՆ

(\*) Այս եւ յաջորդ յօդուածները մեր մեղի ու ճանաչողական կարելի չեղաւ դնել իրենց կարգին։

բառը, Թեոդորոս Մայրապետեանի պատկերաւից գիւտը, զոր Նարեկացին կրկնած է, իր ուրախութիւնը չափ չունէր:

— Ինչքան գոհ եմ, ըստաւ, որ նշմարելէք աստիկա: Արդէն, աւելցուց իր սխրալի ժըպիտով, երբ գրող մը իր մտքին ծաղիկները մէջտեղ կը նետէ և կը բաշխէ ամէնուն, գիտէ որ անոնց տեսքն ու բուրմունքը մէկ քանի հոգիէ միայն կը զննատուին, և ասիկա կը բաւէ իրեն:

Ամէնուն պէս, ես ալ իր անձէն թղիտոյ հմայքին ազգեցութիւնը կրեցի նոյն հետայն: Ֆրանսայի մէկ մեծ թագաւորին համար ըսուած խօսքը կերպարանափոխուով, եթէ կարելի ըլլար աշխարհականի ըզգեստներով տեսնել Թորգոմ Սրբազանը, նորէն պիտի ընէիր անվարան թէ «հոգեւորական» մըն է դիմացինդ: Իր ամբողջ էութիւնը օծութիւն մըն էր: Իր նուրբ և կանտնաւոր դիմապէսը, իր աչքերուն խոհուն և բանիմաց արտայայտութիւնը, խօսքին և ծանրակաց հրապրող որ իրմէ կ'արտացոլար, պարուրուած էին ոգեկանութեամբ մը որ արտասովոր երեւոյթ մըն է մեր եկեղեցականութեան մէջ: Բնութիւնը իր բացառիկ ձիրքերուն ի սպաս դրած էր լեցուն և հնչական ձայն մը, որուն խորունկ ելեւէջները զիտէր ողորկել փորձ արուեստով մը: «Շնորհ» ըսուած երկնասուր ձիրքին մարմնացումն էր ինքը:

Իր գրական գործը, կենսագրութիւններ, ուսումնասիրութիւններ, քերթուածներ, գրուած կը կրեն մեծարժէք տաղանդի մը, եւ այս հոգեւորականին, զբաղէտին, բեմաբացին ու քերթողին վաղաժամ մահը դառն կորուստ մըն է իր Ազգին համար, ինչպէս և Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան համար որուն դարաւոր փայլին վրայ ինք կրցաւ նոր ցոլքեր աւելցնել:

Բաբիգ

ԼԵՒՈՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆ

## ՄԵԾ ՀԱՅ ԴԷՄՔ ՄԸ

Թորգոմ Գուշակեան Պատրիարքին անկնկալ մահուան դոյժը անասելի ցաւով սիրտս գալարեց, ու թէև շարաթներ անցած են անկէց ի վեր, դեռ չեմ կրցած վարժուիլ մտքով ու սրտով մեծ այդ հայուն մեզմէ ընդմիջ ահռեացած, գործելէ առյաւել դադրած ըլլալու անգուժ գաղափարին: Եթէ Պիոս օժԱ. պապին պէս, որ, խոր ծերութեան մէջ, իր բոլոր կրցածն իրականացուցած ըլլալէ յետոյ, վախճանեցաւ միեւնոյն օրը, Թորգոմ պատրիարքն ալ յառաջացեալ տարիքի մը մէջ չէլանէր, մենք զորովալից պատկառանքով մը պիտի խոնարէինք տնոր դազալին առջև, բայց պիտի չզգայինք այն սուր մորմոքն ու անսփոփելի վիշտը, զոր մեզի կ'ազդէ վաղաժամ անխտացումը հազուադուր գործիքի մը և մասաորականի մը որ դեռ իր բոլոր մտաւոր ուժերուն հասունութեանն ու բեղունութեանը մէջ կը գտնուէր, եւ որ ոչ միայն Սաղիմական Հայ մեծ Տան, որուն մեծագոյն գահակալներէն մին եւ զաւ, այլ ամբողջ հայ ազգին, հայ եկեղեցիին ու հայ մշակոյթին իր հմտութեամբ, փորձառութեամբ, անձնուիրութեամբ, հըմալքով՝ տակաւին երկար ատեն թոնկագին ծառայութիւններ մատուցանել կարող էր:

Անհրժիս այս տարուան առաջին թիւին մէջ, որ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ, արտայայտած եմ իմ զգացումս այդ մեծարժէք հայուն կեանքին ու մահուան մասին ու ջանացած եմ էական գիծերուն մէջ պատկերացնել ու մեկնաբանել անոր նկարագիրն ու գործը: Սիոնի բացառիկ թիւին համար, ուր պիտի երեան ողբացեալ պատրիարքը մօտէն ճանչցած հայ անձնաւորութեանց ու մասնաւորապէս իր մտաւորական եղբայրակիցներուն մեծարանքի արտայայտութիւնները, հանգուցեալին ինչպէս եւ իմ ամենէն սիրելի բարեկամներէն մին, այս մահով սգաւոր բոլոր հայերուն ամենէն սգաւորը, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Նշանեան, ինչի ալ հրաւէր ուղղած ըլլալով գրութեամբ մը իմ յար-